

Regional biblioteksplan

Västra Götaland 2020–2023

Regional biblioteksplan Västra Götaland 2020–2023

Kommuner och regioner ska enligt bibliotekslagen (2013:801, 17 §) anta biblioteksplaner för sin verksamhet på biblioteksområdet. Västra Götalandsregionens regionala biblioteksplan identifierar prioriterade utvecklingsområden och strategiska inriktningar. Planen är styrande för den regionala biblioteksverksamheten och vägledande för kommunala biblioteksplaner. Dessutom ger den underlag för att stärka samverkan mellan biblioteken för att förverkliga visionen om Det goda livet. Den regionala biblioteksplanen är en del av Kulturstrategi Västra Götaland – och regional kulturplan 2020–2023.

Bibliotekens uppdrag är stora och utmanande. Målgruppen är alla. Bibliotekens verksamhet är därför bred och komplex. Biblioteken spelar flera roller: bildande, utbildande, kulturella, rumsliga och sociala. Inte sällan överlappar de olika rollerna varandra. Biblioteken är betydelsefulla aktörer i lokalsamhället – de arbetar med att möta människors behov av information, kunskap, kultur och gemenskap. Biblioteken ger tillgång till tryckta böcker, e-böcker, ljudböcker, tidskrifter, dagstidningar och databaser. Samtidigt är de en plats där människor möts för dialog och inspiration genom programverksamhet och aktiviteter. Verksamheten sker i bibliotekens lokaler och utanför biblioteken genom utåtriktade och uppsökande aktiviteter. Bibliotek är därför både en plats och en funktion. Biblioteken arbetar för att ge människor med olika förutsättningar likvärdig tillgång till information, kunskap och kultur genom olika skeden i livet.

I Västra Götaland finns olika typer av bibliotek: folkbibliotek, skolbibliotek, forskningsbibliotek, sjukhusbibliotek, folkhögskolebibliotek, specialbibliotek,

fängelsebibliotek och företagsbibliotek. De flesta ingår i det allmänna biblioteksväsendet, vilket innebär att de är offentligt finansierade. Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska enligt bibliotekslagen 2 § verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Biblioteken ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt.¹

För individen är det sällan av betydelse vem som är huvudman för vilket bibliotek. En utmaning för biblioteken är därför att samverka med varandra för att tillgodose människors behov av och önskemål om information, kunskap och kultur. Dessutom med hänsyn till att människors behov av bibliotek varierar genom livet. För att vara angelägna, ha hög kompetens och nå olika målgrupper behöver biblioteken också samarbeta med aktörer utanför bibliotekssektorn, såväl inom kommunen som med civilsamhället.

---

1. SFS 2013:801. Kulturdepartementet. *Bibliotekslag*.

Samhällsutmaningar är biblioteksutmaningar

Biblioteken är en del av samhället. Därför är samhällets utmaningar också bibliotekens utmaningar. Vissa av utmaningarna som identifieras nedan är mer framträdande i några av regionens kommuner. Utmaningarna har identifierats i samråd med folkbibliotekschefer i regionen. Till grund för beskrivningen ligger också en omfattande analys av styrdokument, rapporter, statistik, ansökningar och forskning.

Samhällets digitalisering ställer krav på digital kompetens

Digitaliseringen har förändrat hur människor kommunicerar, söker information och konsumerar tjänster. I den digitala samtiden finns ekonomiska, sociala och kunskapsmässiga klyftor som påverkar hur medborgarna kan delta i samhällets demokratiska utveckling. Användarnas förväntningar på tillgång till information och konsumtion av medier styrs av resursstarka globala aktörers tjänster. Folkbiblioteken var, jämfört med andra kommunala verksamheter, tidiga med att erbjuda digitala tjänster. Bibliotekens förmåga att använda digitaliseringens möjligheter begränsas dels av en fragmentiserad organisationsstruktur som försvårar samverkan kring nationella tjänster, dels av leverantörsberoende på en marknad med begränsad konkurrens och dels av en upphovsrättslig situation som inte gynnar bibliotekens tillgång till digitala medier.

Biblioteken ska ge förutsättningar för att öka den digitala delaktigheten hos allmänheten och verka för ökad digital kompetens och medie- och informationskunnighet genom att ge människor tillgång till digitala verktyg och genom arbetsmetoder som referenssamtal, handledning och användarundervisning. För att biblioteken ska kunna fortsätta främja sådana kunskaper hos allmänheten krävs kontinuerlig fortbildning av bibliotekspersonal, relevanta digitala resurser samt bred samverkan med olika samhälleliga aktörer.

Antalet internetanvändare i Sverige är högt, men det finns flera grupper som befinner sig i digitalt utanförskap. De allra flesta som inte använder internet är

äldre. Det finns också ett samband mellan personer med funktionsnedsättningar och digitalt utanförskap. Att inte använda nätet dagligen är vanligare bland dem som bor i landsbygd, har lägre hushållsinkomst eller har lägre utbildning. De som inte använder internet dagligen känner sig mindre delaktiga i det digitala samhället.² Det betyder att det fortfarande är en stor del av befolkningen som inte har kunskap och förmåga att ta del av samhällets digitala tjänster och samtida medier. I ett samhälle där allt fler offentliga och privata tjänster digitaliseras blir det ett demokratiproblem.

I den digitaliserade samtiden är det också viktigt att människor förstår mediernas roll och funktion i ett demokratiskt samhälle, kritiskt kan värdera medieinnehåll utifrån mediernas funktioner, kan söka, använda och bedöma information och har tekniska färdigheter att använda digitala verktyg och tjänster. Nyckelkompetenser i dagens samhälle är därför digital kompetens och medie- och informationskunnighet (MIK). I de två begreppen finns en gemensam grund – digitaliseringens påverkan på det informationssamhälle vi lever i och hur vi måste möta dessa utmaningar genom att utveckla nya förmågor och färdigheter.

Vidgat deltagande och ökad delaktighet kan minska klyftor i samhället

Folkbiblioteken är till för alla. Det kräver inkluderande bibliotek, såväl fysiska och digitala, som ger likvärdig tillgång till medier och information. Förändringar i befolkningsstrukturen, där antalet äldre ökar och fler invånare har annat modersmål än svenska, har gjort att folkbiblioteken på relativt kort tid utvecklat både bestånd och arbetsmetoder för att möta efterfrågan. Men behoven är fortsatt stora. Tillgången till litteratur och samhällsinformation på andra språk än svenska behöver öka, liksom tillgången till litteratur för personer med funktionsnedsättning. Utifrån den reviderade lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk³ behöver biblioteken utveckla sitt arbete med att uppmärksamma de nationella minoritetsspråken samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch. Biblioteken måste, för att vara angelägna i människors liv, bjuda in människor att själva

2. Davidsson, P., Palm, M. & Melin Mandre, Å. *Svenskarna och internet 2018*. IIS, Internetstiftelsen i Sverige. 2018.

3. SFS 2009:724, Kulturdepartementet. *Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk*.

vara delaktiga i biblioteksverksamheten. För att kunna möta människor med olika behov och förutsättningar finns ett stort behov av biblioteksutveckling för att nå och angå fler.

Läsande, läsutveckling och läsfrämjande angår alla

Idag finns höga krav på att kunna läsa och skriva avancerade texter för att vara en del av samhället och kunna utöva sina demokratiska rättigheter och skyldigheter. Det gäller för studier och arbetsliv, men också för fritidssysselsättningar och kulturupplevelser. För att kunna läsa krävs dessutom ofta förmåga att hantera olika typer av medier. Betydelsen av tidiga insatser för att främja små barns språkutveckling uppmärksammas såväl nationellt, regionalt som lokalt. Men det finns stora skillnader mellan och inom kommunerna när det gäller hur barnens tillgång till litteratur och pedagogisk verksamhet ser ut. Läsdelegationen lyfter bland annat tillgång till litteratur i förskolan och samverkan mellan bibliotek, barnhälsovård och förskolor som två viktiga områden kopplat till språkutveckling.⁴

Litteraturen som konst- och kulturområde gynnas av att litterära utövare kan utvecklas och verka i samspel med sina läsare på olika litterära scener och mötesplatser. Biblioteken har en viktig roll som mötesplats kring den samtida litteraturen. Allt fler intresserar sig för litterärt skrivande, såväl barn som vuxna. Att främja skrivande är också att främja läsande. För att bibliotek ska fortsätta vara en aktör att räkna med när det gäller främjande av litteratur, skrivande och läsande, behöver bibliotekarierna fortbildning om olika sorters litteratur och metoder för förmedling och främjande. De behöver också kunskap att tillämpa metoderna. Ett av Läsdelegationens förslag handlar om ett nationellt läsfrämjandelyft för folkbibliotekarierna. Delegationen föreslår också att bemanning av skolbibliotek ska utredas och att skolbiblioteksverksamheten ska definieras på förordningsnivå, för att de ska bli bättre på att främja elevernas intresse för läsning och litteratur. Den nationella biblioteksstrategin konstaterar att skolbibliotekariernas profession behöver stärkas. Strategin lyfter också fram kompetensutveckling till alla

personalgrupper som har kontakt med skolbiblioteksområdet som en av de föreslagna reformerna.⁵

Biblioteken som en del i barns och ungas liv

FN:s konvention om barnets rättigheter är lag i Sverige från och med den 1 januari 2020. Under strategiperioden behöver krafttag tas för barns rättigheter. Barn och unga behöver känna ägarskap till verksamheten vilket innebär att biblioteken måste vara relevanta, tillgängliga och utgå från ett barnperspektiv. Det kräver kunskaper om barn och ungas kulturer, livssituationer och medievärldar. Många bibliotek har svårt att nå unga, som idag är lika mycket producenter som konsumenter. Biblioteken kan spela en stor roll i barns och ungas kulturskapande och identitetssökande. De kan vara en kulturell mötesplats genom exempelvis läsfrämjande insatser på lov och samarbete med fritidsgårdar. Genom att arbeta med att främja barns och ungas medie- och informationskunskaper kan biblioteken visa inte bara hur digitaliseringen påverkar samhället och individen, utan också hur unga själva kan påverka digitaliseringen.

Genom att vara där barn och unga är, såväl tekniskt som fysiskt, och genom kunskap om barns och ungas livsvärldar kan biblioteken vara en viktig länk i barns och ungas utveckling. För att fylla den funktionen behöver biblioteken arbeta med uppsökande och överskridande samarbeten med aktörer och professioner både inom och utanför biblioteksverksamheten. Det krävs också nyfikenhet inför nya arbetsformer, ett lyhört ledarskap som kan prioritera och prioritera om, kontinuerlig kompetensutveckling och strategisk rekrytering.

Biblioteken i det livslånga lärandet

Livslångt lärande handlar både om samhället i stort och om individens möjlighet att växa och utvecklas. Det lärande vi ägnar oss åt under livet utvecklar våra kunskaper och färdigheter inom många olika områden som berör samhällsliv, arbetsliv, socialt liv och privatliv. Biblioteken har stor potential att stärka och hjälpa människor att fullfölja studier. För att kunna främja det livslånga lärandet krävs en stark kedja av bibliotek från förskola till högskola, som inkluderar skola, vuxen-

4. SOU 2018:57. Läsdelegationen. *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället*.

5. Fichtelius, Erik, Persson, Christina & Enarson, Eva. *Demokratis skattkammare: förslag till en nationell biblioteksstrategi*. Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi. 2019.

utbildning och folkhögskola, men också av andra bibliotek som gör fortbildning och kompetensutveckling möjlig. Den kunskap om informationssökning och källkritik som eleverna kan få ta del av under skolåren är inte bara relevant för skolan, utan viktig för att under hela livet kunna vara delaktig i samhället och förstå världen. Många människor som deltar i vuxenutbildning och fortbildning saknar idag tillgång till biblioteksstöd. Det livslånga lärandet kräver tillgång till vetenskapliga resultat och annan kunskapsproduktion. Här har biblioteken en roll att spela för öppen tillgång till resultat av offentligt finansierad forskning. Biblioteken har historiskt spelat en viktig roll för människors studier, livslånga lärande och professionella utveckling, men för att fortsätta motsvara förväntningarna krävs resurser och samarbeten.

En förändrad infrastruktur förändrar kompetensbehoven

Den digitala utvecklingen ställer höga krav på bibliotekarieprofessionens utveckling. En stor utmaning är behovet av pedagogiska kompetenser inom digital folkbildning och medie- och informationskunnighet. I många fall kräver detta nya personella resurser som kan täcka upp för de kompetensbrister den snabba utvecklingen skapar och som fortbildningsinsatser inte kan lösa snabbt nog. Tjänster som IT-pedagoger, IKT-pedagoger eller MIK-bibliotekarier kommer bli svåra att tillsätta i den nuvarande arbetsmarknadssituationen, där både bibliotekarier och pedagoger med passande kompetens är en bristvara. En annan aspekt av rekrytering och kompetens handlar om att bibliotekspersonalen är förhållandevis homogen, vilket påverkar arbetet med vidgat deltagande och inkludering. Idag är det hög konkurrens om de nyutbildade bibliotekarierna och många bibliotek har svårt att rekrytera.

I en vardag som kännetecknas av dels ett stort och brett uppdrag, dels aktiviteter både innanför och utanför bibliotekens väggar och dels människors behov och önskemål om både djup och bredd, är det en utmaning för biblioteken att arbeta med strategier och planer för långsiktig verksamhetsutveckling. Men för att biblioteken ska utvecklas i samklang med det omgivande samhället behöver de driva utveckling parallellt med den dagliga verksamheten. Det innebär bland annat att omvärldsbevaka och utbyta erfarenheter, att arbeta med kontinuerlig kompetensutveckling och kollegialt lärande och att

göra en kritisk analys av verksamheten. För att utvecklas i önskad riktning behöver biblioteken analysera vilken strategi för ökad tillgänglighet som bäst motsvarar de lokala behoven – meröppet, fler utåtriktade aktiviteter, nischbibliotek eller samverkan med andra aktörer i lokalsamhället. Det kan exempelvis handla om lokala användarstudier med stöd i vetenskapliga metoder, ökad kunskap om icke-användarna utifrån forskning och statistik samt kunskap om nya arbetsmetoder kopplat till uppdragen om kunskapsförmedling, fri åsiktsbildning, läsfrämjande och främjande av digital kompetens.

Utnyttja möjligheterna till information, kunskap, kultur och gemenskap

En av de största utmaningarna för biblioteken handlar om människors bild av vad ett bibliotek är. Att få fler att känna till vad bibliotek gör och ger tillgång till är centralt för att kunna arbeta med biblioteksuppdraget. I mångt och mycket är det en pedagogisk utmaning att beskriva hur bibliotek kan stärka lärande och utveckling, bidra till ökad jämlikhet och minskade klyftor och inspirera genom möten. Bibliotekens ibland svaga position i den kommunala organisationen och sviktande ekonomi försvårar arbetet med att beskriva bibliotekens roll i samhället.

Prioriteringar inom den regionala biblioteksplanen

Utifrån de utmaningar som beskrivs ovan är prioriteringar inom den regionala biblioteksplanen att:

- öka möjligheterna för likvärdig tillgång till information, kultur och kunskap genom att bidra till bred samverkan mellan bibliotek och andra samhälleliga aktörer samt främja utveckling av bibliotekens arbetsmetoder,
- främja ökat läsande genom att synliggöra och utveckla bibliotekens läsfrämjande arbete för att inspirera till läsoplevelser, stärka litteraturens ställning och öka läs- och språkförståelsen,
- främja invånarnas digitala kompetens och medie- och informationskunnighet samt stärka invånarnas tillgång till biblioteksverksamhet genom riktade fortbildningsinsatser och ökad samverkan gällande bibliotekens infrastruktur,

- skapa bättre förutsättningar för människors livslånga lärande genom att medverka till fler gemensamma mötesplatser och projekt för biblioteken samt att främja utveckling av arbetssätt,

Regional biblioteksverksamhet

Enligt bibliotekslagen (11 §) ska varje landsting bedriva regional biblioteksverksamhet med syfte att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek som är verksamma i länet. Den regionala kulturförvaltningen⁶ (tidigare Kultur i Väst) ansvarar för det regionala biblioteksuppdraget. Den regionala kulturförvaltningen är en av Västra Götalandsregionens utförförvaltningar med uppgift att främja kultur på uppdrag av regionens kulturnämnd. Under planperioden arbetar förvaltningen för ökad samverkan, fler gemensamma mötesplatser och nya möjligheter för erfarenhetsutbyte mellan olika bibliotekstyper såsom folkbibliotek, skolbibliotek, sjukhusbibliotek och forskningsbibliotek.

Den regionala biblioteksverksamheten arbetar i nära dialog med kommunernas företrädare för att kunna stödja biblioteken utifrån lokala utvecklingsbehov. Fortbildning och kompetensutveckling är en del av verksamheten, stöd och förmedling en annan och verksamhets- och metodutveckling en tredje. Den regionala biblioteksverksamheten arbetar bland annat med att utveckla och genomföra kurser, anordna och medverka i konferenser och mässor, stödja nätverk och erfarenhetsutbyte, omvärldsbevaka forskning och projekt, erbjuda

konsultationer och utvecklingsstöd samt publicera rapporter och ett biblioteksmagasin.

Den regionala biblioteksverksamheten deltar i många sammanhang på nationell nivå genom nätverk, referensgrupper, konferenser och arbetsgrupper. Bland annat utbyter verksamheten kontinuerligt kunskaper och erfarenheter med de tjugo andra regionala verksamheterna i Sverige och med Kungliga biblioteket, som är den myndighet som har uppdraget om bibliotekssamverkan. Även internationella nätverk och globala utblickar är en del av den regionala biblioteksverksamheten. De nationella målen för litteratur och läsfrämjande fungerar som utgångspunkt, tillsammans med Västra Götalandsregionens rekommendation om språkutveckling och läsning inom Kraftsamling fullföljda studier.⁷ Särskilt fokus ligger på barn och unga.

Strategisk inriktning för den regionala biblioteksverksamheten

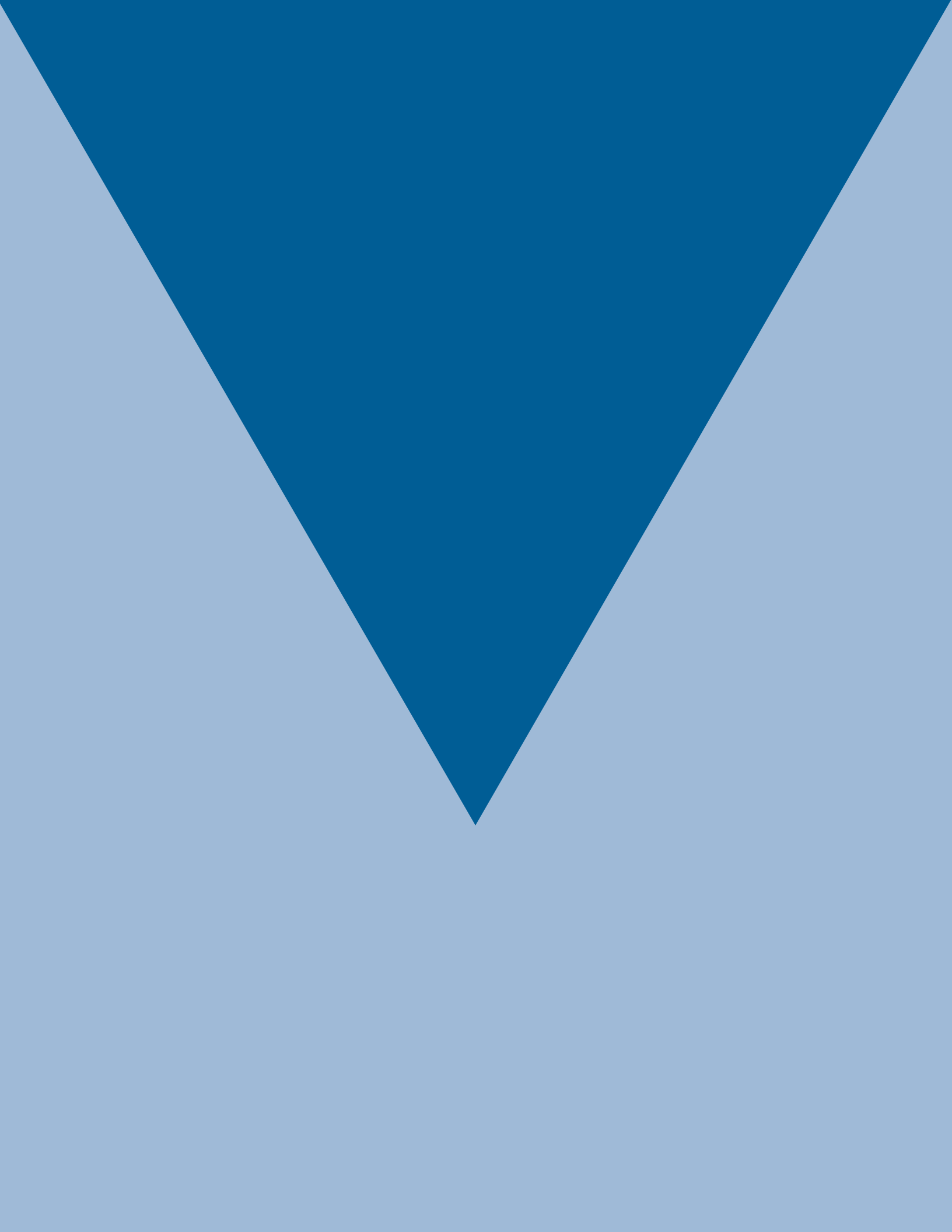
För att främja bibliotekens arbete med att bättre möta samhällsutmaningarna och utvecklingsområdena som beskrivits ovan, riktar den regionala kulturförvaltningen sin verksamhet mot fyra strategiska inriktningar under planperioden. Barnrättsperspektivet genomsyrar samtliga inriktningar.

Förvaltningen upprättar årligen verksamhetsplaner och avsätter resurser för den regionala biblioteksverksamheten. I verksamhetsplaner beskrivs årliga prioriteringar och uppföljningar närmare.

6. 28 maj 2019 beslöt regionfullmäktige att skapa en ny regional kulturförvaltning genom en sammanslagning och omstrukturering av Kultur i Väst och Västarvet.

12 november 2019 behandlas regionstyrelsen frågan om den nya regionala kulturförvaltningens verksamhetsinriktning och namn. Det innebär att det inte finns något namn på den nya förvaltningen när Regional biblioteksplan Västra Götaland går i tryck.

7. Västra Götalandsregionen. *Genomförandeplan och rekommendationer 2019: Handlingsplan fullföljda studier. 2018.*

Det öppna biblioteket

Ge människor med olika förutsättningar likvärdig tillgång till information, kultur och kunskap genom att

- stödja bibliotekens nätverk och erfarenhetsutbyten kring arbetet med mångspråk samt främja arenor för samverkan mellan bibliotek och andra samhällsliga aktörer,
- kartlägga och analysera bibliotekens arbete med nationella minoritetsspråk samt fortbilda bibliotekspersonal,
- stärka bibliotekens arbete utifrån perspektiven tillgänglighet, inkludering och delaktighet,
- förmedla kunskap om metoder för bibliotekens uppsökande och utåtriktade arbete för att vidga deltagandet och nå fler aktiva användare.

Det läs- och skrivfrämjande biblioteket

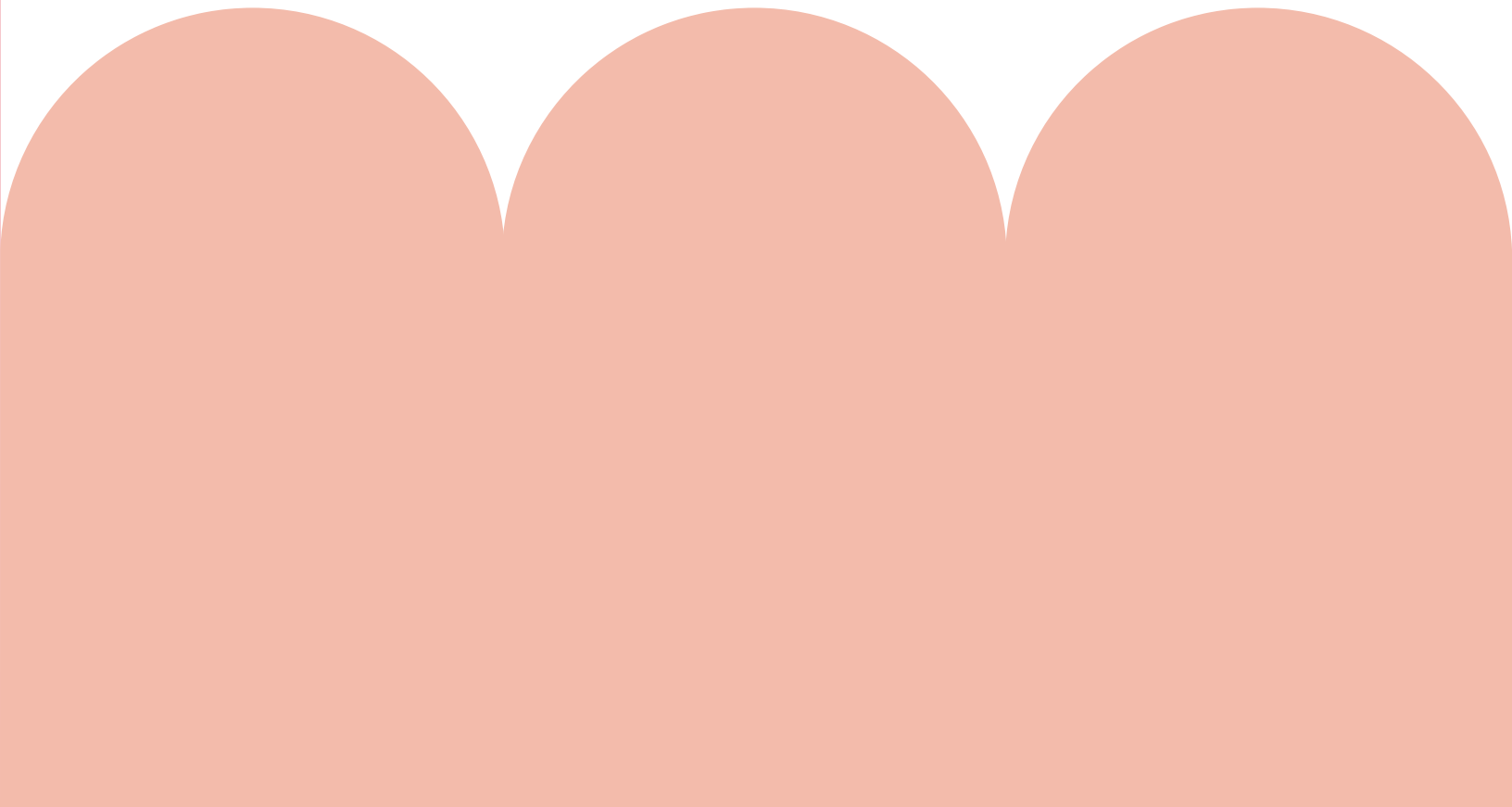
Inspirera till läsupplevelser, stärka litteraturens ställning och öka läs- och språkförståelse genom att

- stödja och utveckla bibliotekens arbete med litterära program,
- inspirera biblioteken att använda digitala verktyg för läsfrämjande genom fortbildning och konsultation,
- förmedla kunskap om metoder för tillgänglig läsning för att göra läsning möjlig för alla,
- förmedla kunskap om metoder för att med stöd av litteratur, skrivande och samtal främja hälsa och välbefinnande,
- stödja bibliotekens mediestrategiska arbete.

Det digitala biblioteket

Främja människors digitala kompetens och medie- och informationskunnighet och ge fri och lika tillgång till information och medier genom att

- främja utveckling av bibliotekens metoder för att öka människors digitala kompetens och medie- och informationskunnighet,
- stödja bibliotekens strukturer för digital folkbildning,
- stödja bibliotekens samverkan kring och samordning av digitala tjänster och system,
- främja delbara systemlösningar baserade på öppen källkod för ökad valfrihet och minskat leverantörsberoende.

Det lärande biblioteket

Stödja människors möjligheter till livslångt lärande och kontinuerligt utveckla verksamheten för att möta samhällets utmaningar genom att

- främja bibliotekens stöd för människors livslånga lärande genom kompetensutveckling utifrån forskning och erfarenhetsbaserad kunskap,
- ta fram strategier för ökat utbyte mellan biblioteken genom nätverk och omvärldsanalys,
- stödja bibliotekens lokala användarstudier och omvärldsanalyser,
- bidra till kunskap om hur biblioteken i Västra Götaland utvecklas genom studier och kartläggningar och visa på utvecklingsmöjligheter.

Biblioteken i Västra Götaland

Bibliotekslandskapet i Västra Götaland innefattar olika bibliotekstyper med olika huvudmän: kommun, region eller stat. Kommunerna ansvarar för folkbiblioteken. Huvudman för skolbiblioteken är densamma som för skolan vilket i de flesta fall betyder kommunerna, men också regionen, staten eller enskilda huvudmän kan ansvara för skolbibliotek. Den regionala biblioteksverksamheten, sjukhusbiblioteken, de regionala folkhögskolornas bibliotek och naturbruksgymnasiernas bibliotek har regionen som huvudman. Staten ansvarar för bibliotek vid universitet och högskolor som omfattas av högskolelagen. För att alla människor ska få tillgång till landets samlade biblioteksresurser ska bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet samverka.

Folkbiblioteken

Varje kommun ska ha folkbibliotek enligt bibliotekslagen (6 §). Folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla och vara anpassade till användarnas behov. Utbudet av medier och tjänster ska präglas av allsidighet och kvalitet. Folkbiblioteken ska särskilt främja läsning och tillgång till litteratur och dessutom verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet. Folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.⁷

Folkbiblioteken är Sveriges mest spridda kulturinstitution. Trots att de fysiska besöken har minskat något visar Kungliga bibliotekets statistik över de senaste tio åren att folkbiblioteken har mer än 60 miljoner besök per år. Majoriteten av de fysiska biblioteksbesöken i Sverige sker just på folkbiblioteken. Allt fler tjänster på biblioteken blir tillgängliga digitalt och bland annat ljudboksutlånen ökar kraftigt. Folkbiblioteken har högt förtroende bland allmänheten.⁸ Biblioteken är ofta den enskilt största budgetposten i den kommunala kulturbudgeten, även om det finns stora skillnader mellan kommunerna.

I Västra Götalands 49 kommuner finns 174 folkbiblioteksenheter varav 58 är kombinerade folk- och skolbibliotek, enligt statistik från 2018. I många kommuner finns huvudbibliotek och filialbibliotek eller närbibliotek och i de större städerna finns stadsdelsbibliotek. I regionen finns flera bibliotekssamarbeten, där kommunerna samverkar kring gemensamma systemlösningar och medieförsörjning för att öka invånarnas tillgång till bibliotekets tjänster. Det fysiska beståndet var 3,25 per invånare på folkbiblioteken i regionen år 2018, vilket är något under genomsnittet för landet (3,33) enligt statistik från Kungliga biblioteket.⁹ Bibliotekens digitala tjänster innefattar bland annat lästips på bibliotekens webbplatser, reservationer och omlån, sökningar i bibliotekskataloger och databaser samt nedladdning av e-medier. Utöver fysiska och digitala böcker har folkbiblioteken en bred programverksamhet med en mängd aktiviteter kopplat till uppdragen om kunskapsförmedling, fri äsiktsbildning, läsfrämjande och främjande av digital kompetens och medie- och informationskunnighet. Många gånger sker programverksamheten i samverkan med andra aktörer.

Betydelsen av folkbiblioteket som kulturbärande institution är fortsatt stor. Folkbiblioteken fungerar som viktiga kulturella mötesplatser i lokalsamhället, som studierum och som platser för rekreation. En del bibliotek har meröppet, vilket innebär att biblioteket är tillgängligt för besökare vissa tider även när det inte finns personal på plats. Biblioteken genomför också aktiviteter utanför biblioteksrummets väggar. I många kommuner finns mobila bibliotek genom bokbussar, bokbilar eller lådcyklar. Uppsökande och utåtriktad biblioteksverksamhet sker på förskolor, på äldreboenden, inom barnhälsovård och öppna förskolor, på festivaler och badplatser.

Sjukhusbiblioteken

Sjukhusbibliotek med medicinsk verksamhet finns vid NU-sjukvården, Sahlgrenska Universitetssjukhuset, Skaraborgs Sjukhus och Södra Älvsborgs sjukhus. Biblioteken stödjer ett evidensbaserat arbetssätt och

7. SFS 2013:801. Kulturdepartementet. *Bibliotekslag*. 6–9 §

8. Svensk biblioteksforening. *Högt förtroende för folkbibliotek i ny undersökning*. 2018. <https://www.biblioteksforeningen.se/nyheter/resultaten-fran-var-anvandar-undersokning-om-folkbibliotek/> (hämtad 2019-02-19)

9. Kungliga biblioteket. Bibliotek 2018. Offentligt finansierade bibliotek. 2019

arbetar, inom respektive förvaltning, för att tillgodose verksamhetens behov av information och litteratur i kliniskt arbete, fortbildning samt forsknings- och utredningsarbete. Storlek och innehåll i de fysiska samlingarna skiljer sig åt mellan biblioteken, medan de elektroniska resurserna är gemensamma. De elektroniska resurserna är tillgängliga i E-biblioteket VGR, en webbplats med de e-böcker, vetenskapliga tidskrifter, referensdatabaser och kliniska beslutsstöd inom medicin och vård som är tillgängliga för regionens medarbetare.

Hälsofrämjande bibliotek finns vid Kungälvssjukhus och Södra Älvsborgs Sjukhus för att tillhandahålla hälsorelaterad litteratur, se till det friska hos patienterna och vara en del av sjukhusets satsning på friskvård och god arbetsmiljö. På Drottning Silvias barn- och ungdomssjukhus finns ett patientbibliotek, BUS-biblioteket, där biblioteket är en integrerad verksamhet med lekterapi. BUS-biblioteket arbetar med den biblioterapeutiska aktiviteten Läsklubb, högläsning för och tillsammans med barn mellan 1–18 år på deras vårdrum. BUS-biblioteket arrangerar också ett kulturprogram med scenkonst.

Skolbiblioteken

Alla elever i Sverige ska ha tillgång till skolbibliotek. Skollagen och bibliotekslagen styr skolbibliotekens verksamhet. Skolbiblioteken arbetar med att främja läsning, digital kompetens och språkutveckling. Rektorn ansvarar för att skolbiblioteket används som en del i undervisningen för att stärka elevernas språkliga förmåga och digitala kompetens. Skolinspektionen har tillsynsansvar för skolbiblioteken och granskar skolorna utifrån fyra kriterier: 1) eleverna har tillgång till ett skolbibliotek i den egna skolenhetens lokaler eller på rimligt avstånd från skolan som gör det möjligt att kontinuerligt använda biblioteket som en del av elevernas utbildning för att bidra till att nå målen för denna, 2) biblioteket omfattar böcker, facklitteratur och skönlitteratur, informationsteknik och andra medier, 3) biblioteket är anpassat till elevernas behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning och 4) skolbiblioteket används som en del i undervisningen för att stärka elevernas språkliga förmåga och digitala kompetens samt fungerar som ett stöd i elevens lärande och utveckling. Kungliga bibliotekets statistik och

Skolinspektionens granskningar visar att många skolor, såväl i regionen som i hela landet, fortfarande saknar skolbibliotek och utbildad skolbibliotekspersonal.¹⁰ En nyckelfråga för skolan är bland annat samverkan mellan bibliotekarier och pedagoger med elevernas lärande i fokus. En annan är gemensam kunskap om skolbibliotekets pedagogiska funktion. Skolan har en stor utmaning i att ge eleverna den likvärdiga tillgången till skolbibliotek som de har rätt till.

I Västra Götaland finns 829 grundskolor och 238 gymnasieskolor (läsåret 2017/18).¹¹ Det finns tre naturbrukskolor som har regionen som huvudman: Svenljunga, Sötåsen och Uddetorp.

Folkhögskolebiblioteken

Folkhögskolornas bibliotek är en del av skolornas pedagogiska verksamhet. De riktar sig till både kursdeltagare och personal. Biblioteken tillhandahåller läromedel och annan litteratur samt verktyg för informationssökning. Liksom för skolbiblioteken finns en stor utmaning i att integrera biblioteken i folkhögskolornas pedagogiska verksamhet, skaffa tillräckliga resurser och bemanna med fackutbildad personal.

Västra Götalandsregionen är huvudman för sex folkhögskolor: Billströmska folkhögskolan, Dalslands folkhögskola, Fristads folkhögskola, Grebbestads folkhögskola, Göteborgs folkhögskola och Vara Folkhögskola.

Forskningsbiblioteken

Biblioteken vid universitet och högskolor ansvarar för informationsförsörjning inom de områden som an knyter till forskning och utbildning vid universitetet eller högskolan. Biblioteken har ofta stora fysiska samlingar, men framförallt har de ett betydande utbud av elektroniska resurser. Biblioteken arbetar med att ge studenter, lärare och forskare tillgång till vetenskapligt granskad information. De har också en viktig roll för forskningskommunikation när det gäller lärosätenas publikationsverksamhet och att tillgängliggöra forskningsresultat.

Högskolebiblioteken fungerar även som pedagogisk resurs, exempelvis utvecklar de studenternas informationssökning, informationsanvändning och akademiska skrivande samt stöttar forskares och forskarstuderandes

10. Skolinspektionen. *Skolbiblioteket som pedagogisk resurs*. 2018. <http://www.skolinspektionen.se/sv/Beslut-och-rapporter/Publikationer/Granskningsrapport/Kvalitetsgranskning/skolbiblioteket-som-pedagogisk-resurs/> (Hämtad 2019-02-19)

11. Skolverket. *Statistik*. 2019. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik> (Hämtad 2019-02-19)

publikationsstrategier. Förutom stöd för utbildning och forskning arbetar lärosätenas bibliotek också för bildning, därmed är allmänheten också målgrupp.

I Västra Götaland finns fem lärosäten: Göteborgs universitet, Högskolan i Borås, Högskolan i Skövde, Högskolan Väst och Chalmers tekniska högskola.

Specialbiblioteken

Specialbiblioteken arbetar med informationsförsörjning inom specifika ämnesområden. Målgruppen är den egna organisationen eller sektorn och i många fall även det civila samhället. Dessa bibliotek finns vid statliga myndigheter, museer, arkiv, institut och stiftelser. Många specialbibliotek har unika samlingar och är en del i den nationella forskningsinfrastrukturen.

I Västra Götaland finns drygt 25 specialbibliotek. Flera av den regionala kulturförvaltningens institutioner och verksamheter har bibliotek, exempelvis Naturhistoriska museet, Lödöse museum, Vitlycke museum, Studio Västsvensk Konservering, Kulturlagret, Forsviks bruk samt Slöjd och Byggnadsvård.

Fängelsebibliotek

Kriminalvården driver de svenska fängelse- och häktesbiblioteken. Det finns inget lagkrav på att erbjuda biblioteksverksamhet, men det framgår i Europarådets Ministerkommittés rekommendation till medlemsstaterna att varje fängelse ska ha ett bibliotek som är tillgängligt för alla intagna och som är lämpligt utrustat med ett brett utbud för såväl rekreation som studier, i form av böcker och andra media. Rekommendationen anger också att där det är möjligt bör fängelsernas bibliotek anordnas i samarbete med ett allmänt bibliotek. Några anstalter har en särskild lokal för biblioteket med anställda bibliotekarier, medan andra har avtal med ett folkbibliotek som sköter verksamheten. På vissa anstalter är det kriminalvårdare som sköter biblioteksservicen.

I Västra Götaland finns nio anstalter och fyra häkten.

Övriga bibliotek

Utöver de ovan nämnda biblioteken finns också privata bibliotek, såsom företagsbibliotek.

